

*Hezitace v dialogických i monologických mluvených textech (přehledová studie)**

LUCIE JÍLKOVÁ**

CITATION: Jílková L., 2024, *Hezitace v dialogických i monologických mluvených textech (přehledová studie)*, „Stylistyka” XXXIV: 9–34, <https://doi.org/10.25167/Stylistyka34.2024.1>

1. Úvod

Cílem této přehledové studie je podat v češtině informaci o dosavadním stavu lingvistického výzkumu v oblasti hezitací, neboť (výlučně) tomuto tématu byla v češtině dosud věnována pouze jedna bakalářská práce (Průchová 2016). Přítomná studie rozšiřuje jí uváděný přehled dostupné lingvistické literatury k tomuto tématu a usiluje také o jistou rehabilitaci hezitací; postihuje měnící se pohled na ně v průběhu několika desetiletí, od chápání hezitací jako jevu, který stojí mimo vlastní jazyk, ke koncepcím, jež považují hezitace za plnohodnotná slova.

* Příspěvek byl napsán s podporou projektu Podíl syntaktických, prozodických a neverbálních prostředků na sekvenčním utváření rozhovorů v češtině, Grantová agentura ČR, registrační číslo: 19-21523S.

** <https://orcid.org/0000-0002-8814-5962>, Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, Praha, jilkova@ujc.cas.cz

Všechny důležité odborné termíny jsou v tomto textu důsledně překládány z angličtiny do češtiny, čímž studie také upozorňuje na to, že v některých případech dosud není ustálena, resp. vůbec vytvořena česká terminologie s tímto tématem související.

Studie odpovídá na následující výzkumné otázky. Jak (v jaké šíři) jsou v jazykovědě definovány hezitace? Jaké mohou mít hezitace v dialogických a monologických mluvených textech funkce?

V následujících dvou částech budou v chronologickém sledu představeny jazykovědné články či kvalifikační práce, jejichž tématem jsou hezitace¹, a to s ohledem na zvolené výzkumné otázky. V části 2 je tedy pozornost věnována tomu, jak, s jakou šíří jednotliví autoři definují hezitace, co vlastně tímto termínem rozumějí, v části 3 pak funkcím, jež hezitace v mluvených textech nabývají. Chronologická posloupnost je v případě potřeby narušena poznámkami pod čarou, v nichž jsou prezentovány informace o lingvistických pracích vzniklých později, které s danou definicí či funkcí hezitací významně souvisejí, navazují na ni, upozorňují na nějaký další/podobný aspekt výzkumu hezitací apod.

2. Definice hezitací

Jedním z nejstarších článků, který se hezitacemi zabývá a na nějž se prakticky všichni další autoři odvolávají, je text H. Maclayho a Ch. E. Osgooda (Maclay, Osgood 1959). Autoři pod termín *hezitace* (*hesitations*) zahrnují poměrně široký repertoár jevů. Jejich čtyřmi výchozími kategoriemi hezitací jsou: 1. opakování (*repeats*), 2. chybné začátky (*false starts*), 3. vyplněné pauzy (*filled pauses*) a 4. nevyplněné pauzy (*unfilled pauses*). Chybné začátky se ještě jemněji dělí na tzv. reflektované (*retraced*) chybné začátky (např. *I saw a very big very small boy*) a nereflektované (*non-retraced*) chybné začátky (např. *I saw a very big...*). Nevyplněnými pauzami se u těchto autorů rozumí buď ticho nebo tzv. nefonematické dlužení některých hlásek. Autoři také připomínají ještě některé starší související lingvistické práce a termíny, a to Bloomfieldovy kategorie *chybné začátky* (*false starts*) a *vyplněné pauzy*

¹ Pochopitelně existuje mnoho lingvistických prací zaměřených na mluvený jazyk, v nichž jsou hezitace z různých hledisek nahlíženy spolu s dalšími jevy (např. opakováními, přeřeknutími aj.); typicky jde o práce zaměřené na plynulost mluveného projevu), tj. hlavní téma těchto prací je odlišné, zpravidla širší. S ohledem na rozsah této studie je však dána přednost pracím, jejichž hlavním tématem jsou hezitace.

(*filled pauses*) a pojmy známé z klasické rétoriky: *anakolut* (*anakoluthon*) a *apoziopeze* (*aposiopesis*)². Podrobněji se věnují pracím z oblasti psychologie, resp. psychoanalýzy³, které pracují s pojmy jako *váhání*, *dlouhé pauzy* (*ticho*) a *poruchy řeči* (*speech disturbances*)⁴. K takto zaměřeným pracím patří studie amerického psychologa a psychiatra G.F. Mahla⁵, jenž rozlišuje poruchy řeči osmerého druhu: 1. „ah“⁶, 2. větná oprava (*sentence correction*), 3. větná nedokončenost (*sentence incomplection*), 4. opakování slov (*repetition of words*), 5. zakoktání (*stutter*); 6. rušivý nesouvislý zvuk (*intruding incoherent sound*), 7. jazykové uklouznutí (*tongue slip*)⁷, mezi něž patří např. neologismy nebo transpozice, a 8. vynechání slov nebo jejich částí (*omission of words or parts of words*). Mahlovou kategorizací se Maclay a Osgood výrazně inspiroují, ovšem pro diskutované jevy užívají zastřešující termín *hezitace* (*hesitation*) místo termínu *poruchy řeči* (*speech disturbances*) a v několika ohledech se s ní rozcházejí. „Ah“ je v jejich klasifikaci vyplněnou pauzou, větnou opravu nazývají reflektovaným chybným začátkem a větnou nedokončenost nereflektovaným chybným začátkem; dvě Mahlovy kategorie, opakování a zakoktání, nazývají souhrnně opakování, s kategoriemi rušivý nesouvislý zvuk, jazykové uklouznutí a vynechání slov nepracují a navíc zavádějí kategorii nevyplněné pauzy.

Další klasickou autorkou, kterou lingvistické práce věnované hezitacím pravidelně citují, je F. Goldman-Eisler, již uvedená jakožto jeden z inspiračních zdrojů i předchozího článku. V svém textu z počátku 60. let 20. století (Goldman-Eisler 1961) vychází z klasifikace Maclaye a Osgooda, z jejich čtyř typů hezitací, sama však pozornost věnuje jen dvěma z nich, neboť porovná-

² Termínům *anakolut* a *apoziopeze* v podstatě odpovídá jejich rozlišení ne/reflektovaných chybných začátků.

³ Jde např. o práce F. Goldmann-Eislerové, viz dále.

⁴ Kromě termínu *speech disturbances* se lze u různých autorů setkat ještě s dalšími pojmenováními dysfluencí, např. *discontinuities* (*nespojivosti*), *own communication management* (*management vnitřní řeči*), *hesitation phenomena* (*váhavé jevy*) (Eklund 2015: 160).

⁵ Autory prvních článků zařazených do tohoto přehledu nejsou primárně lingvisté, nýbrž psychologové, ovšem jejich výzkumy zasahují mj. do oblasti sémantiky; navíc jde o studie, z nichž vycházejí další práce, jejichž autory jsou již jazykovědci, proto v tomto přehledu nemohou být opomenuty.

⁶ Jak vyplývá z dalšího v textu Maclaye a Osgooda (1959), jedná se o označení hezitacího zvuku.

⁷ Včetně tzv. spoonerismů, jež jsou součástí Eklundova přehledu jazykových uklouznutí (Eklund 2015: 92). Spoonerismus je definován jako záměna kořených morfémů dvou slov, v češtině např. *pastáček a karta* (*kartáček a pasta*), *študý chudent* (*chudý student*) apod.

vá trvání vyplněných a nevyplněných pauz (ticha); opakováními a chybnými začátky se ve svém výzkumu nezabývá.

Z téhož desetiletí 20. století pochází studie J. Blankenshipové a Ch. Kaye (Blankenship, Kay 1964) posuzující distribuci⁸ sedmi typů hezitací, jež se mohou vyskytovat v mluveném textu. Ve srovnání s předchozím článkem je tedy repertoár hezitací širší, blíží se opět kategoriím Mahlovým: 1. nelexikální rušivý zvuk (*non-lexical intrusive sound*), 2. větná oprava (*sentence correction*), 3. změna slova (*word change*), 4. opakování (*repeat*), 5. zakoktání (*stutter*), 6. vynechání části slova (*omission of part of a word*) a 7. větná neúplnost (*sentence incompleteness*). Některé kategorie Blankenshipové a Kaye jsou navíc jemněji členěny; autoři např. zmiňují jednorázové či čtenější opakování, opakování jednoho slova či více slov, zakoktání se může týkat jednotlivých hlásek nebo celých slabik. První kategorie, nelexikální rušivé zvuky, je představena enumerací symbolů mezinárodní fonetické transkripce: [ɛ, æ, r, ə, m]⁹.

Ch. Goodwin ve své knize připomíná rozdělení na pauzy strukturální (*juncture pauses*) a pauzy váhací (*hesitations pauses*) (Goodwin 1981: 68). Strukturální pauzy (u Krčmové (online) a jinde též terminální předěly či dierémy) se v tomto pojednání vyskytují na hranicích syntaktických celků (např. mezi větami) a v proudu řeči vytyčují hranice mezi jednotkami, zatímco pauzy váhací patří k nelingvistickým či mimojazykovým jevům¹⁰. Goodwin (1981: 32) připomíná také důležitý doprovodný rys hezitací, a to přerušení pohledu, tj. mluvcí, jehož řeč je doprovázena hezitacemi, během nich přerušuje oční kontakt se svým dialogickým partnerem/posluchačem¹¹.

I. Guaïtella (1993) ve své práci věnované funkčním, prozodickým a percepčním aspektům hezitací pracuje s termínem *vokálníké hezitace* (*vocal hesitation*), jež podle této autorky nemají povahu verbální, nýbrž fyziologic-

⁸ Jak autoři v článku podrobněji ukazují, distribuce jednotlivých typů hezitací je často vázána na to, zda se vyskytují před lexikálními jednotkami (*lexical items*), tj. podstatnými jmény, slovesy aj., nebo před funkčními slovy (*functional words*), tj. předložkami, členy aj., viz i dále část 3.

⁹ Autoři vysloveně upozorňují, že se nezabývají nefonematickým dlužením a nevyplněnými pauzami (tichem). Důvodem je, že se tyto typy hezitací v jejich materiálu neobjevily.

¹⁰ K tomu viz i D.S. Boomer (1965). Poněkud v rozporu se závěry Goodwinovými jsou postřehy z disertační práce E. Churaňové, jež delimitační funkci přisuzuje i hezitacím (Churaňová 2019).

¹¹ Přerušení očního kontaktu společně ještě s absencí gest během hezitování zmiňují ve své studii také autorky L. Kosmala a A. Morgenstern (Kosmala, Morgenstern 2019). T. Průchová se absencí očního kontaktu během hezitování rovněž věnuje, píše však také, že mohou naopak nastat situace, v nichž někdo během hezitování naváže oční kontakt s někým, od něž očekává pomoc v nesnázích (Průchová 2016).

kou; jsou nezávislé na vůli mluvčího. Na základě autorčiných příkladů lze konstatovat, že vokálními heziticemi se u ní rozumí (nefonematické) dlužení samohlásek.

E.E. Shriberg (1994) se ve své disertační práci vypořádává s dosavadní terminologií a upozorňuje, že termín *hezitace* (*hesitations*) se někdy užívá jako hyperonymum pro různé typy dysfluencí; dalšími takovými (zastřešujícími) termíny mohou být: *(sebe)opravy* (*(self)repairs* či *(self)corrections*), *reformulace* (*reformulations*) nebo *úpravy* (*edits*). Užívání termínu *hezitace* se tedy může u jednotlivých autorů značně lišit; navíc též termín (*hezitace*) je jednou hyperonymem, jindy hyponymem, což situaci celkově komplikuje¹².

N. Ward (2000) označuje hezitace – mezi ostatními autory zřejmě zcela ojediněle – jako tzv. konverzační chrčení (*conversational grunts*), resp. sem řadí: *ah, uh, u-huh, yeah, okay*, tedy slova (nebo „slova“?), která např. Eklund (2015) označuje jako tzv. nelexikální řečové zvuky (*non-lexical speech sounds*).

V článku H. Clarka a J. Fox Treeové (2002)¹³ jsou hezitace, zaznamenané *uh* a *um*, považovány za běžná anglická slova, s nimiž se každý mluvčí (angličtina) přirozeně seznámí při akvizici (mateřského) jazyka¹⁴. Tato slova mají svou konvenční fonologickou podobu (tvar), tj. jsou složeny ze standardních segmentů angličtiny¹⁵; svůj význam – v angličtině mají hezitace svou konvencionalizovanou písemnou podobu, jsou hesly ve výkladových slovnících – a jejich používání se řídí syntaktickými¹⁶ a prozodickými pravidly. Tito autoři také připomínají koncepci N. Chomského, jenž považuje hezitace (a další projevy neplynulosti) za náhodné či charakteristické chyby; ty jako takové leží mimo vlastní jazyk a měly by být vyloučeny z lingvistické teo-

¹² K tomu viz dále pojetí *hezitací* u Lickleyho (2015).

¹³ Tento článek lze považovat za dobré východisko pro studium hezitací, neboť obsahuje velmi solidní a reflektovaný přehled dosavadního (nejen lingvistického) výzkumu hezitací.

¹⁴ Eklund (2015) k tomu doplňuje, že tato slova mají ve spontánní mluvené řeči vysokou frekvenci (viz i bakalářskou práci T. Průchové, 2016); obecně pak platí, že nějakým typem dysfluence je postiženo zhruba každé 20. slovo (Eklund 2015: 207, 286), viz i měření J. Volína (Volín 2016).

¹⁵ Zde pozorujeme významnou odchylku od češtiny, v níž jsou hezitace často tvořeny středovou neutrální samohláskou, jež však na rozdíl od angličtiny není běžně považována za součást spisovného hláskového (vokálního) systému (viz k tomu podrobněji např. Palková 1994; Zeman 2008; Volín, Skarnitzl 2018).

¹⁶ Piší např. o jejich možném klitickém charakteru, tj. např. připojování k anglické spojce *and* (srov. v současné mluvené češtině velmi časté spojení slova *ted'* a následně hezitace, [teɪð:]; na tento jev upozorňují např. analýzy pravidelně zveřejňované zde: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/sledovanost-a-data-o-vysilani/analiza-a-hodnoceni-jazykove-urovne-vybranych-poradu/>.

rie. Tento Chomského názor se pak projevil v mnoha popisech mluveného jazyka; v článku je uveden výčet takto zaměřených prací. H. Clark a J. Fox Tree rovněž píše, že v opozici k Chomského koncepci stojí např. již práce F. Goldman-Eislerové, jež naopak zkoumání hezitací považuje za důležité pro pochopení procesu produkce mluveného jazyka.

Clark a Fox Tree se vyrovnávají také s terminologií: domnívají se, že pokud lze uznat, že hezitace jsou slovy, pak není vhodné je nazývat vyplněnými pauzami (viz výše uvedené dělení na pauzy nevyplněné – ticho – a pauzy vyplněné). Aby autoři ale nějakým způsobem reflektovali dosavadní vývoj chápání hezitací, dospívají k označení *fillers* (výplňky).

Pokoušejí se rovněž o slovnědruhovú vymezení hezitací. Řadí je mezi interjekce. U dvou základních forem hezitací, označených jako *uh* (hezitace samohlásková) a *um* (hezitace souhlásková) definují význam následujícím způsobem. *Uh* je citoslovce signalizující menší (kratší) porušení plynulosti, „menší zpoždění“ (*minor delay*). *Um* je citoslovce signalizující větší (delší) porušení plynulosti, „větší zpoždění“ (*major delay*). Tato různě dlouhá „zpoždění“ pak mohou nabývat různých konkrétních pragmatických funkcí (viz část 3). Na korpusových dokladech autoři ukazují, že následuje-li po hezitaci pauza (ticho), pak je tato pauza delší po hezitaci souhláskové (*um*) než po hezitaci samohláskové (*uh*). To jen potvrzuje jejich výklad významu dvou základních forem hezitací, tj. menší (kratší) vs. větší (delší) narušení plynulosti. Dále dokládají, že narušení fluence, které se projeví hezitací, může být doplněno ještě např. metajazykovými komentáři typu *nemohu najít to slovo / vím, že bych to měl vědět* aj. Jinými slovy, signály narušení plynulosti se mohou kombinovat. Jejich zásadním obecným postřehem je i to, že hezitace se objevují nejen v dialozích, ale také v textech monologických¹⁷.

Clark a Fox hezitace zasazují rovněž do kontextu terminologie pragmatické lingvistiky, když je označují za implikatury¹⁸. Tito autoři uvádějí v souvislosti

¹⁷ R.J. Lickley upozorňuje, že veškeré práce, které se zabývají hezitacemi a dalšími projevy neplynulosti, si vlastně nikdy nepokládají otázku, jak je definována plynulost / řeč plynulá / řeč typická (*typical speech*). Doporučuje rozlišovat plynulost vnímanou posluchačem (*perceived fluency*) a plynulost povrchovou (*surface fluency*) (Lickley 2015: 45).

¹⁸ Termín *konverzační implikatury* (*conversational implicatures*) pochází od H.P. Grice (Grice 1975: 45); v kontextu česky psaných prací lze uvést český překlad knihy P. Auera (Auer 2014: 89–98) a dále encyklopedické heslo M. Nekuly, jež *konverzační implikatury* v souladu s Griceovou konverzační logikou definuje jako interpretační procedury praktikované adresátem tehdy, když dojde k nějakému nesouladu („zadrhnutí“) mezi doslovným významem a významem vyplývajícím z konkrétní situace (Nekula 2017).

s hezitacemi (Griceovu) maximu relevance (*Mluv k věci!*). Domnívají se, že adresáti rozpoznávají hezitace jako něco relevantního. Důvody pro užívání hezitací jsou rozpoznatelné na obou stranách, tj. na straně mluvčího i na straně posluchače; jinými slovy, mluvčí hezituje¹⁹ z nějakého důvodu a posluchač tento důvod rozpoznává. Autoři to dokumentují na korpusovém dokladu, v němž mluvčí hezituje před názvem knihy, na který si nemůže vzpomenout. Hezitací si udržuje slovo a adresát hezitaci takto chápe a mluvčího nepřerušuje. V jiném dokladu, rozhovoru učitele a studenta, student hezituje v překryvu replik, tedy již během otázky kladené učitelem (resp. během upřesnění učitelovy otázky, která byla již položena)²⁰. Hezitace je oběma rozpoznána jako snaha studenta převzít slovo.

Dalším pohledem na hezitace, který Clark a Fox Tree nabízejí, je pohled psycholinguvistický. Hezitace jakožto projevy plánování mohou být součástí procesu vytváření řeči, projevem vnitřní řeči mluvčího²¹. V této souvislosti je užitečné zkoumat, v kterých místech proudu řeči se hezitace vyskytují (na hranici intonační jednotky, po prvním slově intonační jednotky, jinde²²) a s jakou intonací.

G. Tottie (2011) se ve svém článku zamýšlí nad vhodností termínu *výplňky* (*fillers*), běžně v souvislosti s hezitacemi užívaným, které podle ní s sebou může nést negativní konotace. Tento termín upomíná na ideální plynulou řeč a neříká nic o diskurzních funkcích hezitací. Podobně je podle této autorky negativně zabarvený také termín *váhací markery* (*hesitation markers*). Navrhuje proto termín *plánovače* (*planners*), neboť plánování jako takové je běžně chápáno jako žádoucí element lidského chování. Hezitace, jak bylo ukázáno v dřívějších pracích²³, napomáhají hladkému průběhu interakce, snazšímu

Jak upozorňuje např. Eklund (2015: 96–97), hezitace pojaté jako implikatury mají blízko k Austinovým a Searlovým nepřímým mluvním aktům (viz příp. Grepl 2017).

¹⁹ Sloveso *hezitovat* zatím není v češtině běžné. Vykytuje se však v dosud jediné česky psané práci věnované hezitacím (Průchová 2016) ve významu *produkovat hezitace* a takto je užíváno i v tomto článku. Analogicky substantivum *hezitování* je zde užíváno ve významu *produkce hezitací*.

²⁰ K tomu viz příp. Havlík 2017.

²¹ S tím souvisí další zásadní otázka, nakolik jsou hezitace vědomé (k tomu podrobně viz např. Eklund 2015: 129).

²² Na jiném místě autoři poznamenávají, že mluvčí mohou vytvářet *ad hoc* intonační jednotky, jež se nekryjí s jednotkami syntaktickými; intonační jednotka může mít např. podobu *Hamlet um* apod. Hezitace také může být sama o sobě intonační jednotkou.

²³ Viz výše pojetí hezitací jako implikatur.

porozumění ze strany posluchače, je tedy užitečné na ně pohlížet jako na funkční pragmatické/diskurzní markery. V části 3, *Funkce hezitací*, bude níže podrobněji okomentováno, že G. Tottie považuje na základě svého výzkumu hezitace také za markery sociolingvistické (*sociolinguistic markers*).

Z roku 2012 pochází jedna z nečetných česky psaných prací, v nichž lze nalézt definici hezitací. Jde o článek R. Skarnitzla a P. Machače věnovaný však primárně parazitním zvukům (jednak preglotalizaci, umístění šva před počáteční souhláskou, např. *ədobře*, místo *dobře*, jednak epentetickému (vkladnému) šva, např. *podənik*, místo *podnik*). Autoři píší, že hezitačními zvuky se rozumějí především „ony známé předlouhé samohlásky neurčité kvality, které mluvčí vkládá například ve chvílích, kdy přesně neví, jak pokračovat, a má pocit, že tichá pauza by byla horším řešením” (Skarnitzl, Machač 2012)²⁴.

Ačkoli většina autorů v průběhu času chápe hezitace stále úžeji, tj. od širokého spektra jevů (viz např. pojetí Macklaye a Osgooda, 1956) ke dvěma základním zvukovým realizacím, hezitaci samohláskové (*uh*) a souhláskové (*um*), lze se i u poměrně nedávných prací setkat s velmi širokým pojetím hezitací. J.R. Lickley (2015) jako hezitace (*hesitations*) označuje: tiché pauzy (*silent pauses*), dloužení (*prolongation*), vyplněné pauzy (*filled pauses*) a opakování (*repetition*). K vyplněným pauzám tento autor poznamenává, že v různých jazycích mívají zpravidla dvě podoby, jež jsou (nejen v angličtině) běžně přepisovány jako *uh* a *um*²⁵. Také tento autor upozorňuje na možné problémy terminologické; pro ilustraci uvádí případ mandarínské čínštiny, v níž je podle něj obtížné odlišit tzv. diskurzní částice (*discourse particles*) a vyplněné pauzy.

R. Eklund (2015: 92) ve své disertační práci doplňuje také kontext sociolingvistický, když v její přehledové části připomíná starší práci Bernsteinovu; Bernstein konstatuje rozdílnou míru užívání hezitací u zástupců dělnické a střední třídy, a připomíná i pozdější práce, v nichž se pracuje s faktem, že obecně se více hezitací vyskytuje v projevu starších dospělých než mladších dospělých, resp. v projevu dětí než v projevu dospělých.

²⁴ U těchto autorů jsou tedy hezitace definovány jednak z hlediska fonetického, jednak z hlediska pragmatického/funkčního.

²⁵ Wieling at al. (2016) provedli srovnávací analýzu hezitací v různých germánských jazycích. Hezitace jsou v těchto jazycích zaznamenávány v korpusech mluvených jazyků různě, při srovnávací analýze však autoři užívají jednotného záznamu *uh/um*; k jejich výzkumu viz i dále část 3.

Podobně jako např. Clark a Fox Tree se také Eklund vyrovnává s koncepcí N. Chomského. Chomského popis idealizovaného jazyka Eklund přirovnává k editovaným novinovým a časopiseckým interview, v nichž se jisté jevy, srovnatelné s dysfluencemi v mluveném jazyce, rovněž běžně vynechávají. S odvoláním na pojetí J. Allwooda Eklund prezentuje proměňující se pohled od idealizovaného jazyka, jak jej chápe Chomsky, tedy od jazyka prostého též jakýchkoli dysfluencí, k jazyku, který probíhá v interakci, během níž nejsou zprostředkovávány jen významy v čistě sémantickém smyslu, ale také informace o duševním rozpoložení mluvčího, o jeho záměrech apod. A právě tyto informace mohou být poskytovány, a to zcela systematicky, také dysfluencemi různého druhu, mezi nimi také hezitacemi. Dysfluence, tedy též hezitace, by tedy měly být považovány za přirozenou, normální a informativní součást spontánní mluvené řeči. Poněkud paradoxně, s ohledem na etymologii, takto pojaté dysfluence pomáhají celkově plynulému (fluentnímu) charakteru spontánní mluvené řeči, významně se podílejí na hladkém průběhu rozhovoru, jsou nedílnou součástí úspěšné interakce²⁶. Eklund ve svém podrobném přehledu představuje také další širokou oblast výzkumu hezitací, a to užívání hezitací, resp. obecně dysfluencí v projevech nerodilých mluvčích²⁷. Eklund, s odvoláním na práci C.L. Riegerové, představuje experiment s německými studenty učícími se anglicky. Ukázalo se, že čím jsou studenti pokročilejší v gramatice a slovní zásobě, tím suverénněji a promyšleněji také zacházejí s hezitacemi (dysfluencemi) (tamtéž, s. 148).

J. Volín ve své studii charakterizuje hezitace jako vyplněné pauzy, obvykle držené neurčité vokály, a tím poskytuje další z nečetných definic hezitací v češtině. Hezitace společně s nelogickými tichými pauzami, protaženými (nápadně prodlouženými slovy), drženými (nápadně prodlouženými výslovnostmi jedné souhlásky), neobvyklými neurčitými zvuky (např. heknutími, výdechy doprovázenými fonací), artikulačními chybami (zakoktáními, přeroknutími), redundantními (parazitními slovy) a smíchem řadí k tzv. neplynulostem (Volín 2016).

Jako poslední práce bude v této části připomenuto heslo *Hezitační zvuk* z *Nového encyklopedického slovníku češtiny* M. Krčmové²⁸. Tato autorka hezi-

²⁶ K hezitování ve znakových jazycích viz Eklund (2015: 140 n.).

²⁷ Viz k tomu další práce o hezitacích v cizích jazycích, např. Watanabe, Rose 2010, dále Kosmala, Cribble 2021 a literaturu tam uvedenou.

²⁸ M. Krčmová tedy nepracuje s termínem *hezitace*, užívá označení *hezitační zvuk*. Z jejího popisu zvukové realizace hezitacího zvuku vyplývá, že neuvažuje o hezitaci souhláskové, ale pouze o hezitaci

tace definuje jako: „porušování souvislé řeči ulpíváním na některých hláskách nebo slabikách”. Dále uvádí, že hezitací zvuky jsou přirozenou součástí běžné mluvy, ve veřejném mluveném projevu však mohou být hodnoceny negativně jako zvuk parazitní/váhací. Stejně jako dvojice autorů Clark – Fox Tree (2002) také M. Krčmová řadí hezitace k interjekcím, přesněji k interjekcím onomatopoeickým či imitativním (Krčmová 2017)²⁹.

Shrnutí 2. části: V průběhu několika desetiletí se chápání termínu *hezitace* v lingvistice značně proměnilo. Zatímco ve starších studiích je tímto termínem označováno množství dosti různorodých jevů (např. opakování, vynechání slov nebo jejich částí), novější studie se přiklánějí k užšímu pojetí hezitací vymezených jejich zvukovou realizací (hezitace vokalizká a hezitace konsonantická); v angličtině se lze opřít i o jejich konvencionalizovanou písemnou formu³⁰ a výklad ve výkladových slovnících. Zásadně se proměňuje také vztah hezitací k otázce plynulosti mluveného projevu. Hezitace jsou tradičně a dodnes velmi běžně chápány jako prostředky plynulost narušující; v novějších pracích se ale lze setkat s pojetím vlastně opačným, tj. chápáním hezitací jako prostředku, který naopak napomáhá hladkému/plynulému průběhu interakce. Jinými slovy, prostředek dysfluentní se v pojetí některých autorů stává prostředkem fluentním.

3. Funkce hezitací

Podobně jako při vymezení hezitací se rovněž při evaluaci funkcí hezitací v mluvených textech H. Maclay a Ch. E. Osgood (1959) odvolávají na další práce, jež uvádějí, (1) že hezitace se v mluveném projevu (v pojednání F. Goldman-Eislerové šlo o rozhovory psychiatra a jeho pacientů) mohou vyskytovat v místech, jimž předchází nápadně vysoké množství (nových) informací; (2) že mohou signalizovat nejistotu mluvčího a (3) konečně že mohou mít delimitační funkci, tedy že se vyskytují na hranici určitých jednotek³¹. Autoři se s vědomím těchto poznatků pokoušejí podrobně popsat,

samohláskové, podobně jako je tomu v článku R. Skarnitzla a P. Machače (2012).

²⁹ Pro doplnění lze ještě uvést, že v *Encyklopedickém slovníku češtiny* (Krčmová 2002: 570) je u hesla *Zvuk hezitací* uvedeno, že hezitace bývají řazeny někdy k interjekcím, někdy k partikulám.

³⁰ Konvencionalizovanou písemnou formu v češtině zmiňuje Krčmová (2017): *eee, ehm, hm*.

³¹ Viz i poznámku 9.

kde se vyskytují jednotlivé typy „jejich“ hezitací³². Při určování pozice hezitací v mluveném textu je pro ně důležitým kritériem, zda dané slovo, v jehož okolí se hezitace vyskytuje, či nikoli, patří k tzv. slovům lexikálním (*lexical words*) (podstatným a přídavným jménům, slovesům aj.), ke slovům plnovýznamovým, autosémantikům, nebo slovům funkčním (*functional words*) (členům, předložkám, spojkám aj.), synsémantikům. Jedním ze závěrů, k nimž docházejí, je, že vyplněné a nevyplněné pauzy se často vyskytují mezi funkčním a lexikálním slovem³³. Tyto typy hezitací, tedy vyplněné a nevyplněné pauzy, se zároveň vyskytují mezi slovy, resp. na hranici nějakých větších (syntaktických) celků, zatímco opakování a chybné začátky, tj. další typy hezitací, se běžně vyskytují na hranicích morfémů, tedy uvnitř slov. Obecným postřehem je, že hezitace se mohou vyskytovat v místech, která předcházejí nějakému lexikálnímu či gramatickému výběru (k němu autoři dodávají příklad s různými slovesnými časy)³⁴.

V závěru svého článku Maclay a Osgood naznačují, jaké další funkce hezitace v mluveném textu mohou mít s tím, že tyto funkce je potřeba dále zkoumat. Kromě výše uvedených funkcí, tj. signalizace nejistoty a signalizace nástupu většího množství nových informací, píší, že po hezitacích může následovat nějaký neobvyklý či nepředvídatelný obsah. Berou v úvahu také hledisko interakční, neboť vyplněné pauzy mohou mít funkci udržení slova³⁵, zatímco pauzy nevyplněné (tiché) se mohou stát signálem převzetí slova. Konečně uvádějí, že hezitace mohou posluchači pomoci „dohonit“ mluvčího, tj. díky hezitacím může být pro posluchače snazší sledovat obsah pronášených slov. A ještě přidávají svou vlastní zkušenost, že totiž počet hezitací se může výrazně zvýšit u mluvčího, jenž právě na téma hezitací mluví.

F. Goldman-Eisler (1961) se ve svém článku zmiňuje opět o hezitacích coby signálech výběru (určitého slova) a pozice, po níž následuje neobvyklé,

³² Poznatky o pozici hezitací v proudu mluvené řeči jsou následně hojně užívány v pracích, které se zabývají interakcí člověka a počítače/stroje (*human-robot interakcion*), viz např. Bohus, Horvitz 2014; Betz et al. 2018, Betz, Kosmala 2019.

³³ Viz k tomu opět i závěry práce D.S. Boomera (1965).

³⁴ S opozicí vyplněných a nevyplněných pauz pracují např. i M. Watanabe a R.L. Rose (2012). Ti mimo jiné píší, že ačkoli jsou si oba termíny formálně velmi podobné, označují jevy značně odlišné. Již z 80. let minulého století pak pocházejí přelomové články O. Müllerové a J. Nekvapila o pauzách, včetně výkladu o pauzách hezitacích (Müllerová, Nekvapil 1984; Nekvapil, Müllerová 1988); tyto dva články jsou podrobně reflektovány ve studii L. Jílkové (2022a), dále viz Bilá (2014).

³⁵ Autoři metaforicky hovoří o konverzačním míči, jež mluvčí díky hezitacím drží.

nepředvídatelné slovo, a na základě svého vlastního experimentu akcentuje i emocionální faktor, tj. podle jejího názoru počet a délka hezitací a nevyplněných pauz souvisí s tématem, k němuž se mluvčí měli za úkol aktuálně vyjadřovat; v jejím případě šlo o komentování několika komiksů.

Rovněž J. Blankenship a Ch. Kay (1964) konstatují, že hezitace se v mluvené řeči vyskytují v místech, kde má mluvčí možnost nějakého výběru (slova, gramatické struktury). Dále zmiňují hypotézu, již by bylo třeba více prozkoumat, že totiž hezitace jsou projevem redundance, tj. čím více hezitací se v textu vyskytuje, tím se zvyšuje míra redundance sdělení.

Ch. Goodwin (1981: 68) s odvoláním na některé starší práce ještě upřesňuje, že hezitace se objevují v místě lexikálního výběru až poté, co bylo učiněno strukturální/gramatické rozhodnutí. Také tento autor podotýká, že hezitace (spolu s dalšími jevy, např. nevyplněnými pauzami) jsou signály nejistoty mluvčího, signály formulační nejistoty. Dodává však, že je nesporné, že z hlediska interakčního jsou zároveň projevem snahy mluvčího o co nejkoharentnější projev, signálem úsilí o to být pro svého posluchače co nejsrozumitelnější (tamtéž, s. 94). Poslední funkci, již se Goodwin, tentokrát s využitím poznatků G. Jeffersonové, zabývá, je funkce signalizace opravy (tamtéž, s. 163)³⁶.

S. Schachter et al. (1991) ve svém článku píší o vyplněných pauzách (*filled pauses*), které vyjmenovávají prostřednictvím jejich konvencionalizovaných záznamů v angličtině: *uh*, *er*, *um*³⁷. Na materiálu vysokoškolských přednášek (opět) dokládají, že jsou signálem výběru. Výběr se podle nich zužuje v závislosti na strukturovanosti a formálnosti vědecké disciplíny (vědy přírodní vs. společenské), tj. čím je obor formálnější, tím je výběr užší a tím méně hezitací se pak v mluveném projevu vyskytuje a naopak. Odvolávají se také na některé starší práce, které ukázaly, že hezitace se vyskytují častěji před podstatnými jmény abstraktními než konkrétními, obecně pak před méně známými slovy³⁸. Autoři došli k závěru, že nelze jednoznačně říci, že by jistý

³⁶ K. Mrázková a J. Homoláč, kteří se podrobně věnují sebeopravám ve veřejných mluvených textech z konverzačněanalytické perspektivy, uvádějí také příklady, kdy je sebeoprava signalizována hezitací, resp. kombinací hezitace a nějakého dalšího slova. Hezitace řadí mezi neverbální signály (Mrázková, Homoláč 2018; Mrázková, Homoláč 2019: 67n.).

³⁷ K tomu způsobu zaznamenávání hezitací viz již Schegloff (1982).

³⁸ Autoři k tomu uvádějí např. rovnici $E = mc^2$, při jejímž vyslovení mluvčí nestojí před výběrem „na druhou“ nebo „na třetí“, ovšem např. při dokončování souvětí *Důvod, proč Jackson Pollock umístil červený pruh do rohu plátna...* může mluvčí vybírat z velkého množství možností. Slovo *molekula* nelze nahradit nějakým synonymem, zatímco slova jako *styl*, *krása*, *předsudek* aj. ano.

typ disciplíny automaticky předznamenával vyšší či nižší počet hezitací. Jejich počet spíše souvisel s důkladností přípravy přednášejících a s množstvím čteného textu, jež mluvčí začlenili do svých přednášek. Se svými mluvčími, tj. přednášejícími různých oborů, pak ještě pro kontrolu nahráli interview na totožné téma (postgraduální studium) a počty hezitací v těchto interview byly u respondentů prakticky shodné, tj. neprokázala se žádná souvislost s oborem, jemuž se dotyční věnují, a počtem hezitací. Množství hezitací může souviset s počtem užívaných slov, tedy čím bohatší slovní zásobu mluvčí užívá (včetně možných synonym, z nichž lze vybírat), tím vyšší může být počet hezitací. Další důležitou proměnnou, kterou autoři chápou jako možný ukazatel počtu hezitací, je věk. Obecně platí, že s věkem se zhoršuje paměť, což se velmi pravděpodobně projevuje zvýšeným počtem hezitací ve vyšším věku. Tuto hypotézu však autoři ve svém textu nepotvrdili. K tomuto výzkumu lze ještě na okraj uvést, že autoři se dále, s oporou o vlastní výzkum i další práce z oboru psychologie, vyrovnávají také s tvrzením, že hezitace mohou signalizovat nějaký typ úzkosti, nepohody, která může být způsobena nějakým osobnostním rysem či stresem z konkrétní situace (zde z přednášení na vysoké škole). Podle jejich názoru hezitace odrazem úzkosti nejsou, tj. i když mluvčí úzkost či nepohodu pociťuje, na četnost hezitací to nemá vliv³⁹.

I. Guañtella (1993) opět, s odvoláním na Maclaye a Osgooda (1959), podotýká, že důležitou funkcí hezitací je udržení slova během doby, kdy si mluvčí rozmýšlí, jak bude dál pokračovat. Jejich další funkcí je podle této autorky „čas odpočinku“ (*time of rest*), hezitace tedy (viz i výše) mluvčímu poskytují čas si rozmyslet, jak bude pokračovat, a posluchači čas k tomu uvědomit si význam právě pronášených slov. V souvislosti s percepcí hezitací tato autorka dokládá, že pro posluchače může být přítomnost hezitací rušivá jen při jejich nápadně vysoké frekvenci a délce.

E.E. Shriberg se zmiňuje o souřadících spojkách, typicky o anglické spojce *and*, které mohou být – s ohledem na svou intonaci a umístění v proudu mluvené řeči – v roli hezitace (*hesitation device*) (Shriberg 1994: 62). Jedním z jejích dalších postřehů je, že počet hezitací může korelovat s mluvním tempem. Mluvčí s pomalejším tempem řeči mohou potřebovat více času na plánování, jež se může projevit hezitováním. Připomeňme, že plánování (výběr) je jednou z nejběžnějších funkcí hezitací. Autorka zjistila, že rychlejší tempo

³⁹ Viz i závěry G. Mahla, cit. in Eklund (2015: 78).

může vést k většímu počtu chyb, např. k přeřeknutí nebo vyřčení špatného slova, ale k menšímu počtu hezitací, zatímco pomalejší tempo může snižovat počet chyb, ale zvyšovat počet hezitací (tamtéž, s. 145,180–181).

H. Clark a J. Fox Tree (2002) identifikují různé pragmatické funkce, jež hezitace v mluvených dialozích mohou mít. Mluvčí je mohou užít, a to i na samotném začátku rozhovoru, když si potřebují rozmyslet, jak budou pokračovat. Dále (jak už bylo uvedeno i v některých předchozích studiích) mohou být užity pro udržení slova⁴⁰, ale, nově, autoři uvádějí také funkci předání slova dialogickému partnerovi, tj. mluvčí hezitováním dává najevo, že si již nepřeje / není již schopen pokračovat, hezitace mohou být signálem prosby o pomoc v nesnázích, prosbou o dokončení započaté výpovědi někým jiným / adresátem. Další jimi prezentovanou funkcí je převzetí slova, tj. dosavadní posluchač projevuje potřebu stát se mluvčím, k hezitování může v těchto případech dojít i v překryvu (viz příp. výše příklad s učitelem a studentem)⁴¹.

Na hezitace tito autoři nahlízejí nově i v tom ohledu, že jsou jednak signály zpomalení, neplynulosti, jednak je lze považovat za signály obnovení plynulosti, tj. během realizace hezitací je plynulost narušena, zároveň však již mluvčí usiluje o její znovunastolení⁴². Již výše u J. Goodwina uvedenou funkcí, které mohou hezitace nabývat, je funkce/signalizace opravy. Na korpusových dokladech autoři ukazují různé typy sebeoprav; může jít o signalizaci opravy chybné výslovnosti nějakého slova, o opravu/záměnu slova (např. vlastního jména) aj. S odkazem na jiné práce autoři zmiňují také funkci zdvořilosti, již mohou hezitace nabývat.

Clark a Fox Tree nabízejí také pohled „z druhé strany“, tj. poskytují čtenářům přehled dosavadního výzkumu o percepci hezitací; podávají informace o tom, jaké funkce a významy hezitací identifikují ti, jež je v danou chvíli sami neprodukují. Představují experiment, v němž posluchači hodnotili tytéž úseky jednou s pauzou (tichem), jednou s hezitacemi. Ukázalo se, že posluchači doklady s hezitacemi hodnotili jako uvolněnější, spontánnější. Když však

⁴⁰ Autoři také píší, že tutéž funkci, tedy udržení slova, může mít i prodloužení slabiky nebo její části.

⁴¹ K této funkci hezitací viz i disertační práci M. Havlíka (Havlík 2012: 127n.).

⁴² Podobně lze nahlížet např. i na konektivní diskurzivní markery, které na jedné straně oddělují jisté části výpovědí, na druhé straně je propojují; totéž platí i o klasických spojkách, jež věty oddělují, a zároveň spojují.

v jiném experimentu posluchači hodnotili úseky s hezitací a bez nich (i bez ticha), mluvčí, kteří produkovali úseky s heziticemi, byli hodnoceni jako ti, kteří mají nějaké problémy s produkcí řeči⁴³. Autoři pak ukazují percepci hezitací prostřednictvím konkrétních korpusových dokladů, tj. z průběhu dialogu je zjevné, jak jsou hezitace oběma stranami interpretovány (viz i výše jejich pojetí hezitací coby implikatur). V jednom příkladě si např. mluvčí nemůže na něco vzpomenout, což se projeví hezitováním, a jeho dialogický partner na to reaguje slovy *ono to přijde*. V této souvislosti lze připomenout ještě další článek Fox Treeové (2001), v němž je představen rovněž experiment zaměřený na percepci hezitací. Autorka v něm dokládá, že hezitace umístěné před jisté slovo mohou napomoci jeho lepšímu porozumění ze strany posluchače⁴⁴.

J. Rendle-Short (2007) ve svém článku, metodologicky založeném na konverzační analýze, dokládá, že hezitace mohou plnit funkci diskurzních markerů. Zároveň připomíná, že různí autoři se mohou odlišně stavět k tomu, zda obecně hezitace mezi diskurzni markery řadit, či nikoli. V souladu se zásadami konverzační analýzy (a s odvoláním na H. Sackse a J. Heritage) autorka připomíná, že každá interakce je strukturovaná, rozhovor není sledem nahodilých výroků, všechny součásti interakce, tj. také přítomnost hezitací, jsou potřebné. Zjistit, jak hezitace v textu fungují, jaké zde mají funkce, lze prokázat jen podrobnou analýzou dostatečného množství dokladů. Ona sama zkoumá vlastně texty monologické, ovšem i ty jsou určeny nějakému adresátovi, tj. jistý typ interakce v nich jistě probíhá. Zároveň její výzkum otevírá cestu k zodpovězení otázky, zda v monologických textech plní hezitace stejné či odlišné funkce jako v textech dialogických⁴⁵. Rendle-Short na svém materiálu seminářů z oblasti informatiky nahrávaných na video a následně přepsaných ukazuje, že hezitace zde především mohou propojovat jednotlivé části mluveného (monologického) textu, tj. plní zde konektivní funkci⁴⁶. Hezi-

⁴³ Podobně koncipovaný experiment prezentovala ve své bakalářské práci také T. Průchová (2016).

⁴⁴ Rovněž trojice autorů M. Corley, L.J. MacGregor a D.I. Donaldson se věnuje percepci hezitací, autoři zkoumali korelaci zapamatovatelnosti vytipovaných slov, před nimiž se ne/vyskytovala hezitace (Corley, MacGregor, Donaldson 2007), viz i experimenty zpracované v disertaci P. Collarda (Collard 2009). Percepci hezitací v druhém jazyce, tj. nikoli jazyce mateřském, se věnují M. Watanabe a R.L. Rose (2011).

⁴⁵ Na frekvenční srovnání hezitací v mluvených korpusech obsahujících na jedné straně texty dialogické, na druhé straně texty monologické se zaměřuje článek M. Kopřivové, Z. Komrskové [Laubeové] a D. Lukeše (2021).

⁴⁶ Dalšími diskurzními markery, které se podle této autorky výrazně uplatňují v jí sledovaných seminářích, jsou např. *okay*, *so*, *now*, *well*.

tace jsou dále, někdy společně s dalšími jevy, např. nedokončenými slovy, součástí opravných mechanismů, tato funkce hezitací však není v jejím materiálu rozhodně funkcí převažující, běžnou. Prostřednictvím přesných číselných údajů dokládá, že ve funkci (konektivního, strukturujícího) diskurzního markeru se hezitace vyskytly téměř v devadesáti procentech případů, zatímco zbylá procenta připadla na hezitace ve funkci signalizace opravy. Mnohovrstevnatost popisu mluveného textu tato autorka dokládá mimo jiné poznámkou, že začleňování diskurzních markerů, včetně užívání jisté prozodie, koresponduje také s tím, zda, jak a kdy mluvčí svůj seminář doprovází snímky z prezentace. Zařazování snímků do mluveného textu se pochopitelně výrazně podílí na celkovém strukturování mluveného textu a přechody k novému snímku mohou být doprovázeny právě hezitacemi nebo jinými diskurzními markery (*so, ok*), a to – v závislosti na konkrétním mluvčím – i zcela systematicky, tj. každý přechod k novému snímku je uveden hezitací nebo jiným diskurzním markerem se stále tímž prozodickým průběhem. Hezitace se dále běžně užívají při přechodu k novému tématu, k nové informaci. Jsou zde užity ve zmíněné nejběžnější funkci konektivní, nikoli ve funkci opravné, nejsou signálem nejistoty, formulačních nesnází, nejsou chybnými začátky, tj., jak autorka doslova píše, nejsou dysfluencemi. Zásadní je i její další postřeh, že ve zmíněné strukturující či konektivní funkci se v jejím materiálu (seminářů z oblasti informatiky) vyskytovaly pouze hezitace konsonantické (*um*), nikoli vokalické (*uh*).

E. de Leeuw (2007) si ve své studii, zaměřené na užívání hezitací v angličtině, nizozemštině a němčině, klade otázku, zda mohou mít hezitace v různých jazycích různé funkce. V jejím materiálu, ve vyprávění vysokoškolských studentů na předem daná témata, se ukázalo, že v případě německy a nizozemsky mluvících respondentů hezitace neměly nutně nějakou funkci, jež se hezitacím přisuzují, např. funkci váhání, ale že byly spíše řečovými stereotypy konkrétních mluvčích⁴⁷.

Stejně jako J. Rendle-Short vychází E. Schegloff (2010) ve svém článku z pozic konverzační analýzy⁴⁸. Jeho analýza vychází z úryvků z běžných,

⁴⁷ Viz i diplomovou práci A. Kytlicové, která rovněž konstatuje, že hezitace mohou být součástí idiolektu konkrétních mluvčích; analyzovaným materiálem zde byly připravené a nepřipravené mluvené projevy žáků základní školy (Kytlicová 2020).

⁴⁸ E.A. Schegloff je zároveň jedním ze zakladatelů této disciplíny, tj. konverzační analýzy, jejíž základní principy jsou v úvodu článku přehledně vyloženy.

přátelských telefonických rozhovorů a také telefonátů na tísňovou linku. Podobně jako J. Rendle-Short Schegloff věnuje pozornost hezitacím jako signálům sebeopravy. Ukazuje jejich různé typy v rámci jedné repliky: sebeoprava jako signál hledání vhodného slova, jako signál náhrady jednoho slova jiným, jako signál reformulace (tj. např. celá původní věta je nahrazena zcela jinou) s přihlédnutím k přítomnosti (či absenci) pauz následujících po hezitacích, přičemž zásadní je pozice hezitace v dialogické replice. Autor dále ukazuje, že hezitace se výrazně podílejí na celkové strukturaci rozhovoru. Nabízí příklad, v němž je hezitace jediným obsahem repliky a signalizuje návrat k předchozímu (v průběhu rozhovoru opuštěnému) tématu. Hezitace na začátku reaktivní repliky mohou být rysem tzv. nepreferovaných akcí, tj. strukturně komplikovanějších reakcí, např. vyhybavé odpovědi na otázku, jindy je hezitace umístěná na začátku repliky signálem před sdělením důvodu, proč je telefonický rozhovor uskutečňován, tj. po úvodních pozdravech následuje hezitace, po níž volající sdělí důvod telefonátu. Dále se hezitace mohou vyskytovat na začátku tzv. presekvenčí, přípravných sekvencí; autor k tomu uvádí příklad pozvání na silvestrovský večírek, kterému předchází otázka, zda má dotyčný čas, a kladná odpověď na ni. Právě na začátku této otázky, začátku presekvence, se může vyskytovat hezitace. E. Schegloff také připomíná, že důležité je, jak s hezitacemi v reálném čase zacházejí aktuální účastníci interakce, tj. jak posluchač interpretuje hezitaci užitou dialogickým partnerem (viz k tomu výše pojetí hezitací jako implikatur).

Ve svém sociolingvisticky zaměřeném článku označuje G. Tottie (2011) hezitace za sociolingvistické markery (*sociolinguistic markers*). Při analýze korpusových dokladů – autorka vycházela z korpusů British National Corpus a London-Lund Corpus – se soustředí na tři faktory: pohlaví, socioekonomický status a věk mluvčích a dochází k závěru, že hezitace (*uh, um*) užívají častěji muži, starší lidé a vzdělanější mluvčí než ženy, mladší mluvčí a méně vzdělaní mluvčí. Nazalizované hezitace se vyskytují častěji u žen, mladších mluvčích a vzdělanějších mluvčích než u mužů, starších mluvčích a méně vzdělaných mluvčích⁴⁹.

⁴⁹ Autorka poznamenává, že její výzkum má mnohé limity, např. korpusové doklady pocházejí z mluveného jazyka, ale neměla k dispozici jejich nahrávky. Není tedy např. možné důkladněji ověřit způsob přepisu hezitací; jiným omezením je např. nevyrovnanost pohlaví mluvčích, převaha mluvčích s vysokoškolským vzděláním zastoupených v korpusech atd.

Korelaci věku a podoby hezitací, a to u maďarsky mluvících dětí, zkoumá také A. Deme (2013). Určila dvě jejich základní funkce: plánování a strukturu diskurzu. Tato autorka neuzivá termínu *hezitace*, nýbrž *nelexikalizované vyplněné pauzy (non-lexicalized filled pauses)*⁵⁰.

Jako jistou odbočku uvedme, že R. Eklund (2015) ve své disertační práci mimo jiné podává podrobný přehled o studiích, které se věnují hezitacím z pohledu medicíny. V souladu s nimi mohou být hezitace signálem depresí, průvodním jevem Brocovy afázie⁵¹ a konečně zvýšený počet hezitací mohou produkovat osoby pod vlivem alkoholu (tamtéž, s. 166)⁵².

J.R. Lickley (2015), jenž ovšem chápe hezitace velmi široce (viz část 2), se zamýšlí nad důvody, proč se hezitace v mluveném jazyce objevují, a, jako mnozí před ním, konstatuje, že jsou důsledkem plánování a projevem nejistoty. Upozorňuje na to, že některé výzkumy předpokládají, že hezitace se častěji vyskytují před slovy, která jsou náročnější z hlediska výslovnosti, že zde může hrát roli to, jaká hláska se vyskytuje na začátku slova či jaké je složení slabik. Slabinou těchto výzkumů podle Lickleyho je, že byly prováděny pouze v laboratorních podmínkách. Otázka, zda hezitace mohou nějak souviset s artikulační náročností slov, jimž předchází hezitace, tedy zatím zůstává nezodpovězena. Ve srovnání s ostatními autory nově udává další funkci, již mohou hezitace nabývat, a to je upoutání pozornosti posluchače, např. *um excuse me (ee promiňte)*. Prostřednictvím hezitace tedy mluvčí může s někým zahájit rozhovor⁵³. Dalším důležitým postřehem tohoto autora je, že počet hezitací se může zvyšovat tehdy, je-li mluvčí rozptylován nějakými vnějšími faktory, tj. je-li nucen v průběhu mluvení ještě plnit nějaký další úkol.

M. Wieling et al. (2016) navazují na některé předchozí práce, jež se zaměřovaly na výzkum hezitací ze sociolingvistického hlediska. Na bohatém srovnávacím materiálu různých germánských jazyků ukazují, že počet hezitací, a to ve všech zkoumaných jazycích, koreluje s věkem a pohlavím mluvčích a také s různými časovými obdobími. Hezitace jsou častější u mladších mluv-

⁵⁰ K sociolingvisticky zaměřeným výzkumům se řadí také práce porovnávající užívání hezitací u mužů a žen v čínštině (Yuan et al. 2016).

⁵¹ Brocovu afázi lze definovat jako formu poruchy řeči, která znamená poruchu tvorby slov a jejich vyjádření. Postižený jedinec mívá náhled na své postižení a rozumí mluvenému i psanému projevu (<https://www.stefajir.cz/brocova-afazie>).

⁵² Spojitost hezitací a koktavosti postihuje I. Čížková (2014), dále viz práci A. Faltysové (2019/20).

⁵³ Např. tehdy, když se chce zeptat na cestu, apod.

čích a u žen a častější v textech novějších než starších. Autoři se odvolávají na Labovovy práce, které rovněž dokládají, že jevy, které jsou aktuálně v jazyce na vzestupu, jsou zachytitelné častěji u mladších mluvčích a u žen. Co je však podle autorů překvapující a dosavadními sociolingvistickými výzkumy zřejmě neřešeno, je, že se tyto tendence objevují ve všech jimi zkoumaných jazycích velmi podobným způsobem. Není jasné, zda se tento typ jazykové změny – tj. zvyšující se frekvence hezitací – objevil nejprve v jednom jazyce (podle autorů pravděpodobně v angličtině) a z něj se rozšířil do jazyků ostatních, nebo zda se začal šířit ve více jazycích najednou. Autoři nabízejí vysvětlení: mluvčí jednotlivých germánských jazyků často do nějaké míry ovládají také další jazyky, tj. jazyky jsou v kontaktu a změny snáze přecházejí z jednoho jazyka do druhého.

Wieling et al. pracovali s různým typem dat. Jednak využívali korpusy mluveného jazyka, jednak data ze sociální sítě Twitter. Konstatují, že na Twitteru, tj. v psaných datech, mají hezitace, graficky v jednotlivých tweetech zaznamenávané *uh* a *um*, jiné funkce než v jazyce mluveném. Identifikovali např. další, zcela novou funkci hezitací, a to signalizaci ironie.

Autoři dále uvažují o tom, že souhláskové hezitace (*um*), které v jejich výzkumech převažovaly, lze považovat za zdvořilejší než hezitace samohláskové (*uh*), a odvolávají se při tom na anglické slovní spojení *polite yawning* (zdvořilé zívání, zívání se zavřenými ústy). Předpokládají, že do budoucna se budou více šířit hezitace souhláskové, tedy v jejich pojetí zdvořilejší, se zavřenými ústy. Obecný posun k vyšší zdvořilosti ve zkoumaných jazycích vysvětlují neustále se zvyšující životní úrovní. Funkce zdvořilosti hezitací se dotýká také výzkum K. Fischerové et al. (2017). Skupina výzkumníků dospěla k názoru, že hezitace nejsou vnímány jako jev nutně negativní, naopak, že přispívají k celkově zdvořilému a bezproblémovému charakteru mluveného projevu.

T. Průchová, autorka dosud jediné česky psané práce, jejímž tématem jsou výhradně hezitace, ve své bakalářské práci mimo jiné podává přehled funkcí hezitací, jež byly zpravidla zachyceny v dosavadní zahraniční literatuře. Patří k nim funkce informativní (prostřednictvím hezitace mluvčí bere svého partnera na vědomí), prostředek negativní zdvořilosti (hezitování před jistým výrazem, ve snaze nepřivést komunikačního partnera do rozpaků), upoutání pozornosti / zahájení rozhovoru a konečně modifikace řečeného. Autorka k jednotlivým funkcím uvádí názorné příklady (převzaté či smyšlené) včetně těch, v nichž je hezitace jediným obsahem dialogické repliky (Průchová 2016).

Také tento oddíl uzavřeme poznámkou o slovníkovém hesle *Hezitační zvuk*, jehož autorkou je M. Krčmová. Heziticím je zde přisuzována funkce přípravná a signalizace rozpaků (Krčmová 2017).

Shrnutí 3. části: Při analýzách zpravidla dialogických mluvených textů autoři identifikují mnoho různých funkcí heziticí. Zásadní přitom je, zda jsou tyto funkce nazírány z hlediska produktora, nebo receptora, respektive, zda obě strany rozpoznávají funkci hezitace shodně. Hezitace se uplatňují při strukturování interakce, podílejí se na střídání mluvčích v rozhovoru (tj. na mechanismu *turn-taking*), neboť jejich prostřednictvím mluvčí mohou interakci zahájit, heziticemi si slovo udržují, předávají i přebírají. Hezitace mohou být vyjádřením nejistoty, hledání správného výrazu, mohou signalizovat nástup nového tématu či nové informace nebo neobvyklého slova. Důležitou funkcí je dále signalizace opravy. Ukazuje se, že v monologických textech se hezitace významně uplatňují v konektivní funkci. Při postihování funkcí heziticí se uplatňuje perspektiva psycholingvistická, konverzačně-analytická či sociolingvistická.

4. Závěr a možnosti dalšího výzkumu

V této přehledové studii byly představeny významné jazykovědné práce, které se věnují tématu heziticí. Pozornost byla věnována pouze dvěma aspektům jejich popisu, a to definicím/vymezením heziticí a jejich funkcím v mluveném jazyce, přesněji v mluveném jazyce dialogickém i monologickém, spontánním i částečně připraveném. Jazykovědné práce byly představeny v chronologickém sledu, který byl v případě potřeby prostřednictvím poznámek pod čarou doplněn postřehy o dalších pracích.

Jednotliví autoři chápou hezitace v průběhu času s různou šíří. Někteří pod tento pojem zahrnují značně široký repertoár jevů, jedná se hlavně o starší práce – viz třeba pojetí Maclaye a Osgooda (1956); obecně však platí, že čím je práce novější, tím jsou v ní hezitace chápány úžeji, v některých případech jako plnohodnotná (anglická) slova s konvencionalizovanou psanou podobou *uh* (hezitace samohlásková, realizovaná nejčastěji jako šva, jako neutrální středová samohláska, [ə]) a *um* (hezitace souhlásková, realizovaná jako souhláska [m] bez závěrečné exploze, tedy ústa zůstávají zavřená) a významem definovaným ve výkladovém slovníku, jako je tomu např. v článku Clarka a Fox Treeové (2002). V současné době v lingvistických výzkumech

právě toto úzké vymezení hezitací převládá, jen nemnozí autoři však explicitně považují hezitace za plnohodnotná slova.

V průběhu času se výrazně mění také chápání hezitací: od pojetí hezitací jako jevu negativního, jako jevu, který někdy stojí zcela mimo popis (mluveného) jazyka, hezitací coby projevu neplynulosti v řeči k fenoménu, který je přirozenou a důležitou součástí mluveného projevu dialogického i monologického, jevu, který – s ohledem na tradiční chápání hezitací vlastně paradoxně – může zajišťovat jeho plynulost.

Výmluvný je v tomto smyslu závěr studie J. Volína, který ve svém výzkumu spontánních mluvených dialogů zjišťuje, že jevy, tradičně považované za „vady na kráse“ mluveného projevu, mezi něž patří také hezitace, se na celku mluveného projevu podílejí 20–30 %. Autor píše, že i tyto „vady na kráse“ jsou plnohodnotnou a zkoumatelnou součástí mluveného textu (Volín 2016).

Na několika místech své knihy J. Volín a R. Skarnitzl (2018) vysvětlují, že četné poznatky o mluveném jazyce, resp. mluvené češtině, vycházejí z jazyka sice mluveného, ale často značně specifického, např. ze čtených textů, tj. textů opírajících se o psaný text, jež je mimo jiné opatřen interpunkcí, z přednesu poezie apod. Také tato kniha tedy upozorňuje na potřebu někdy relativizovat, nově zhodnotit či definovat některé tradiční části popisu mluveného jazyka, jež jsou dosud považovány za univerzálně platné (viz např. pasáže věnované slovnímu přízvuku v češtině). V jejich knize není věnován prostor přímo hezitacím, je však evidentní, že i jich se týká nutnost přehodnotit některé pasáže popisu mluveného jazyka, konkrétně jde např. o potřebu zařadit nejen krátkou, ale i dlouhou středovou samohlásku, [ə:], do českého vokalického systému.

Podobně další česky píšící autoři již delší dobu ukazují, že terminologie popisu psaného jazyka někdy zkrátka nedostačuje pro popis jazyka mluveného (za všechny uvedme alespoň knihu editorek S. Čmejkové a J. Hoffmannové, 2011: 30n., nebo článek J. Hoffmannové a M. Havlíka, 2017). Že popis psaného jazyka s hezitacemi nepracuje, je nasnadě.

Především zahraniční jazykovědné práce, jejichž tématem hezitace jsou a jež byly v této přehledové studii představeny, dokládají, že hezitace v mluvených textech nabývají řady pragmatických funkcí. Postupně se jim tedy dostává jisté rehabilitace a stávají se, v našem domácím prostředí ovšem zatím výjimečně⁵⁴, respektovaným a významným lingvistickým výzkumným tématem, legitimní

⁵⁴ Znova na tomto místě připomeňme průkopnickou bakalářskou práci T. Průchové (2016); dále práce L. Jílkové, které se věnují 1. česky psaným pracím, které se nějak, zpravidla velmi okrajově, dotýkají

součástí popisu spontánního či částečně připraveného, dialogického i monologického mluveného jazyka.

Mnohé ze zde představených studií mohou být inspirací pro domácí výzkum hezitací. Jednou z takových otázek je chápání hezitací jako (plnohodnotných) slov. V češtině je např. velmi běžné umisťovat neurčitou středovou samohlásku za slovo *tak* [takə]⁵⁵. Pokud budeme hezitace chápat jako slova, jde pak v případech jako [takə] o jedno slovo, nebo o slova dvě? Je rozhodujícím faktorem přítomnost rázu? Tj. [takə] je jedno slovo, ale [tak ʔə] jsou slova dvě? Neprobádanými oblastmi jsou dále např. kombinace (úzce vymezených) hezitací a dalších jevů (např. přeřeknutí, chybných začátků aj.); korelace intonačního průběhu hezitací a jejich pragmatické funkce; definování funkcí hezitací, jež jsou jediným obsahem dialogické repliky; fonetické realizace hezitací v závislosti na idiolektech jednotlivých českých mluvčích (převažující realizace samohláskové hezitace je [ə], někteří mluvčí však hezitují i prostřednictvím různě dlouhé samohlásky [e] nebo [a]); srovnání užívání hezitací v dialogických a monologických textech (slibně započaté v článku M. Kopřivové, Z. Komrskové [Laubeové] a D. Lukeše, 2021), resp. obecně užívání hezitací v různých typech mluvených textů a v různých prostředích (v podmínkách přirozených vs. laboratorních).

Literatura

- Auer P., 2014, *Jazyková interakce*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Bílá M., 2014, A comparative analysis of silent pauses and rate of articulation in the discourse of sitcom, „*Discourse and Interaction*”, 7, s. 5–17.
- Betz S. et al., 2018, Interactive Hesitation Synthesis: Modelling and Evaluation, „*Multimodal Technologies and Interact*” 2 (9), s. 1–21.
- Betz S., Kosmala L., 2019, *Fill the silence! Basics for modeling hesitation*, <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/43613> (poslední přístup: 31.1. 2023).
- Blankenship J., Kay Ch., 1964, Hesitation Phenomena in English Speech: A Study in Distribution, „*Word*”, 20 (3), s. 360–372.
- Bohus D., Horvitz E., 2014, Managing Human-Robot Engagement with Forecasts and... um... Hesitations. – *Proceedings of the 16th International Conference*

hezitací (Jílková 2022a), 2. způsobem záznamu hezitací u zahraničních i domácích autorů (Jílková 2022b) a 3. funkcím hezitací ve vybraném televizním pořadu (Jílková, 2024).

⁵⁵ Viz opět <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/sledovanost-a-data-o-vysilani/analyza-a-hodnoceni-jazykove-urovne-vybranych-poradu/>.

- on Multimodal Interaction*, A.A. Salih, J. Cohn, B. Schuller (eds.), New York: Association for Computing Machinery, s. 2–9, http://erichorvitz.com/icmi-2014_hesitate_forecast.pdf.
- Boomer D.S., 1965, Hesitation and grammar encoding, „*Language and Speech*”, 8 (3), s. 148–158.
- Collard P., 2009, *Disfluency and listeners' attention: An investigation of the immediate and lasting effects of hesitations in speech* (Disertační práce), Edinburgh: School of Philosophy, Psychology and Language Sciences, University of Edinburgh, <https://era.ed.ac.uk/bitstream/handle/1842/3234/P%20Collard%20PhD%20thesis%202009.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (poslední přístup: 31.1.2023).
- Corley M., MacGregor L.J., Donaldson D.I., 2007, It's the way that you, er, say it: Hesitations in speech affect language comprehension, „*Cognition*”, 105, s. 658–668.
- Clark H.H., Fox Tree J.E., 2000, Using uh and um in spontaneous speaking, „*Cognition*”, 84, s. 73–111.
- Čížková I., 2014, *Komparace temporálních charakteristik projevu osoby trpící balbutií a projev zástupce intaktní populace* (Bakalářská práce), Brno: Pedagogická fakulta Masarykova univerzita v Brně, https://is.muni.cz/th/178923/pedf_b/ (poslední přístup: 31.1.2023).
- Čmejrková S., Hoffmannová J., 2011, *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*, Praha: Academia.
- Deme A., 2013, Pragmatic functions of lengthenings and filled pauses in the adult-directed speech of Hungarian children. – *New Perspectives on Speech in Action. Proceedings of the 2nd SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits*, J. Heegård, P.J. Henrichsen (eds.), Copenhagen Studies in Language 43, s. 23–40.
- Ecklund R., 2015, *Disfluency in Swedish human-human and human-machine travel booking dialogue* (Disertační práce), Linköping: Department of Computer and Information Science, Linköping Studies in Science and Technology, Linköpings universitet, https://www.researchgate.net/publication/281586945_Disfluency_in_Swedish_human-human_and_human-machine_travel_booking_dialogues (poslední přístup: 31.1.2023).
- Faltysová A., 2019/20, *Agramatismus v českém afatickém textu?* (Magisterská práce), <https://theses.cz/id/nicf8d/Agramatismus-v-afzii.pdf>, Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci (poslední přístup: 31.1.2023).
- Fox-Tree J.E., 2001, Listeners' uses of um and uh in speech comprehension, „*Memory & Cognition*”, 29 (2), s. 320–326.
- Goldman-Eisler F., 1961, A comparative study of two hesitation phenomena, „*Language and Speech*”, 4 (1), s. 18–26.
- Goodwin Ch., 1981, *Conversational Organization: Interaction Between Speakers and Hearers*, London: Academic Press.

- Grepl M., 2017, MLUVNÍ AKT. – *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), https://www.czechency.org/slovník/MLUVNÍ_AKT (poslední přístup: 31.1.2023).
- Grice H.P., 1975, Logic and conversation. – *Syntax and Semantics, 3. Speech Acts*, P. Cole, J. L. Morgan (eds.), New York: Academic Press, s. 41–58.
- Guaitella I., 1993, Functional, acoustical and perceptual analysis of vocal hesitations in spontaneous speech „*Working Papers. Lund University*”, 41, s. 128–131.
- Havlík M., 2017, PŘEKRYVY REPLIK. – *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), https://www.czechency.org/slovník/PŘEKRYVY_REPLIK (poslední přístup: 31.1.2023).
- Havlík M., 2012, *Sekvenční a prozodické aspekty rozhovoru* (Disertační práce), Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/43637> (poslední přístup: 31.1.2023).
- Hoffmannová J., Havlík M., 2017, Hledání jednotky mluveného projevu: replika. Výpověď, promluva. – *Jazyk a jazykověda v pohybe II. Zborník z medzinárodnej konferencie (Socio)lingvistika – perspektivy, limity a mýty (Smolenice 11. – 13. 4. 2016)*, B. Chocholová, L. Molnár Satinská, G. Múcsková (eds.), Bratislava: Veda, s. 433–441.
- Churaňová E., 2019, *Temporální konfigurace českého taktu v souvislosti s jeho fonotaktickou strukturou* (Disertační práce), Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/105869?local-e-attribute=en> (poslední přístup: 31.1.2023).
- Jílková L., 2022a, Výzkum hezitací v jazykovědě – česky psané práce (přehledová studie). – *Povaha jazyka a jej poznávanie. Človek a jeho jazyk 5*, B. Chocholová (ed.), Bratislava: Veda, s. 173–184.
- Jílková L., 2022b, Hezitace: jejich fonetická realizace a zaznamenávání (přehledová studie). – *Słowiańszczyzna dawniej i dziś – język, literatura, kultura. Monografia ze studiów slawistycznych /5./*, A. Kołodziej, M. Ślawska, A. Ursulenko, B. Juszcak (red.), Wrocław: ATUT, s. 87–92.
- Jílková L., 2024, Hezitace v televizní talk show. – *Slavica Wratislaviensia CLXXIX*. Wrocław: AUWr, s. 79–85.
- Kosmala L., Morgenstern A., 2019, A preliminary study of hesitation phenomena in L1 and L2 productions: a multimodal approach. – *Proceedings of DISS 2017. The 8th Workshop on Disfluency in Spontaneous Speech*, R. Eklund, R. Rose (eds.), Stockholm: KTH Royal Institute of Technology, s. 36–40.
- Kosmala L., Crible L., 2021, The dual status of filled pauses: Evidence from genre, proficiency and co-occurrence, „*Language and Speech*”, 65 (1), s. 216–239.
- Kopřivová M., Komrsková [Laubeová] Z., Lukeš D., 2021, Designing a corpus of Czech monologues: ORATOR v2, „*Jazykovedný časopis*”, 72 (2), s. 520–530.

- Krčmová M., 2009, *Fonetika a fonologie*, https://is.muni.cz/elportal/estud/ff/ps09/fonetika/tisk_2009/Fonetika_a_fonologie_logo.pdf (poslední přístup: 31.1.2023).
- Krčmová M., 2017, HEZITAČNÍ ŽVUK. – *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), https://www.czechency.org/slovník/HEZITAČNÍ_ZVUK (poslední přístup: 31.1.2023).
- Kytlicová A., 2020, *Větná stavba mluvených projevů žáků 2. stupně ZŠ při komunikaci ve výuce* (Bakalářská práce), <https://theses.cz/id/penpnx/> (poslední přístup: 31.1.2023).
- Leeuw E. de, 2007, Hesitation Markers in English, German, and Dutch, „*Journal of Germanic Linguistics*”, 19 (2), s. 85–114.
- Lickley J.R., 2015, Fluency and Disfluency. – *The Handbook of Speech Production*, M. A. Record (ed.), Malden: Wiley-Blackwell, s. 445–469.
- Maclay H., Osgood Ch. E., 1959, Hesitation Phenomena in Spontaneous English Speech, „*Word*”, 15 (1), s. 19–44.
- Mrázková K., Homoláč J., 2018, Dosavadní výzkum oprav a zvláště sebeoprav jako inspirace pro výzkum syntaxe mluvené češtiny, „*Slovo a slovesnost*”, 79 (2), s. 141–156.
- Mrázková K., Homoláč J., 2019, Verbálně signalizované sebeopravy nahrazením ve veřejných mluvených textech. – *Syntax mluvené češtiny*, J. Hoffmannová, J. Homoláč, K. Mrázková (eds.), Praha: Academia s. 67–101.
- Müllerová O., Nekvapil J., 1986, Pauzy v mluveném textu, „*Slovo a slovesnost*”, 47 (2), s. 105–113.
- Nekula M., 2017, KONVERZAČNÍ IMPLIKATURA. – *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), https://www.czechency.org/slovník/KONVERZAČNÍ_IMPLIKATURA (poslední přístup: 31.1.2023).
- Nekvapil J., Müllerová O., 1988, K pauzám v komunikačním procesu, „*Slovo a slovesnost*”, 49 (3), s. 202–208.
- Palková Z., 1994, *Fonetika a fonologie češtiny*, Praha: Univerzita Karlova.
- Průchová T., 2016, *Charakteristika hezitací a míra jejich percepční rušivosti* (Bakalářská práce), Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/79591> (poslední přístup: 31.1.2023).
- Rendle-Short J., 2007, Showing Structure: Using Um in the Academic Seminar, „*Pragmatics*”, 14 (4), s. 479–498.
- Schachter S. et al., 1991, Speech Disfluency and the Structure of Knowledge, „*Journal of Personality and Social Psychology*”, 60 (3), s. 362–367.
- Schegloff E.A., 1982, Discourse as an interactional achievement: Some uses of “uh huh” and other things that come between sentences. – *Analysing Discourse: Text and Talk*, D. Tannen (ed.), Washington: Georgetown University Press, s. 71–93.
- Schegloff E.A., 2010, Some other “uh(m)”s, „*Discourse Processes*”, 47 (2), s. 130–174.

- Shriberg E.E., 1994, Preliminaries to a Theory of Speech Disfluencies (Dizertační práce), <https://www.semanticscholar.org/paper/Preliminaries-to-a-Theory-of-Speech-Disfluencies-Shriberg/c0ca94051f549f08e0bb4be7694540460fd47f1b> (poslední přístup: 31.1.2023).
- Skarnitzl R., Machač P., 2012, Míra rušivosti parazitních zvuků v řeči mediálních mluvčích, „*Naše řeč*”, 95 (1), s. 3–14.
- Tottie G., 2011, Uh and Um as sociolinguistic markers in British English, „*International Journal of Corpus Linguistics*”, 16 (2), s. 173–197.
- Volín J., Skarnitzl R., 2018, *Segmentální plán češtiny*, Praha: Práce Filosofické fakulty Univerzity Karlovy. Varia.
- Volín J., 2016, Kolik řeči je vlastně v řeči?, „*Naše řeč*”, 99 (1), s. 52–55.
- Ward N., 2000, The Challenge of Non-lexical Speech Sounds. – *Proceedings of the International Conference on Spoken Language Processing (ICSLP) 2000, 16–20 October 2000, Beijing, China, Vol. 2*, s. 571–574.
- Watanabe M., Rose R. L., 2010, Pausology and Hesitation Phenomena in Second Language Acquisition. – *The Routledge encyclopedia of second language acquisition*, P. Robinson (ed.), New York: Routledge, s. 480–483.
- Wieling et al., 2016, Variation and change in the use of hesitation markers in Germanic languages, „*Language Dynamics and Change*”, 6 (2), s. 199–234.
- Zeman J., 2008, *Základy české ortoepie*, Hradec Králové: Gaudeamus.

Hesitations in dialogic and monologic spoken texts (review study)

In this review study, major linguistic studies dealing with hesitations will be discussed. Two aspects of hesitations are covered: the definition of hesitations and their functions in monologic and dialogic spoken texts. Papers are discussed in a chronological order, supplemented when necessary by footnotes linking them to more recent and related papers. The definition of hesitations varies widely between authors. Some authors consider this term to include a wide range of phenomena, while others utilise the opposition between filled and unfilled pauses. Generally speaking, the more recent the paper, the narrower the definition of hesitations. In some cases hesitations are understood as normal (English) words with the standardized written forms *uh* (vocalic hesitation) and *um* (consonantal hesitation). Over time, the perception of hesitations has shifted from a negative phenomenon or dysfluency in speech to a natural and important part of spoken text. Hesitation has numerous functions (planning, maintaining speech flow, repair, connectivity etc.). Over time, hesitations have been rehabilitated and now constitute a respected and important linguistic research topic.

Key words: *hesitations, definition of hesitations, function of hesitations, dialogic spoken text, monologic spoken text*